
MULTIDIMENSIONALITY OF UKRAINIAN-POLISH COOPERATION: GENESIS, PARTICULARITIES AND PROSPECTS

Science editors:

T. Astramovich-Leik, Ya. Turchyn, O. Horbach

OLSZTYN – LVIV

IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING

2022

Multidimensionality of Ukrainian-Polish cooperation: genesis, particularities and prospects: Scientific monograph [science eds. T. Astramovich-Leik, Ya. Turchyn, O. Horbach]. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 360 p.

Reviewers:

Tsebenko O. O. – PhD in Political Science, Senior Lecturer at the Department of Political Science and International Relations, Lviv Polytechnic National University;

Ivasechko O. Ya. – PhD in Political Science, Senior Lecturer at the Department of Political Science and International Relations, Lviv Polytechnic National University.

Recommended for publishing by the Academic Council of the Institute of Humanities and Social Sciences, Lviv Polytechnic National University
Minutes No. 7 dated June 27, 2022

The authors are responsible for the articles' content

ISBN 978-9934-26-232-6
ISBN 978-83-66259-37-9

© Lviv Polytechnic National University, 2022
© Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2022

CONTENTS

FOREWORD	6
Mykhailo Aleksandrov PRESERVATION OF NATIONAL MEMORY IN UKRAINE AND POLAND: LEGAL ASPECT.....	15
Volodymyr Bondar THE CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS OF NATIONAL MINORITIES IN PUBLIC POLICY. THE EXPERIENCE OF POLAND FOR UKRAINE.....	26
Taras Vaida ANALYSIS OF RETROSPECTIVE UKRAINIAN-POLISH RELATIONS AND THEIR INFLUENCE ON THE FORMATION OF THE PRYCARPATHIAN VILLAGE (ON THE EXAMPLE OF BEREZHNYTSIA, LVIV REGION).....	39
Zoriana Hbur PECULIARITIES OF ACTIVITIES OF NATIONAL MINORITIES IN UKRAINE AND POLAND.....	54
Mykola Hetmanchuk PARTICIPATION OF RUSSIAN SS IN THE SUPPRESSION OF THE WARSAW UPRISING OF 1944: MODERN APPROACHES TO COVERING THE PROBLEM OF MILITARY COLLABORATIONISM.....	72
Oksana Godovańska POLISH-UKRAINIAN RELATIONS: REMINISCENCES IN ORAL HISTORICAL NARRATIVES.....	86
Dmytro Hontar UKRAINIAN-POLISH RELATIONS IN WESTERN UKRAINE (1939–1945): HISTORIOGRAPHICAL ASPECT.....	94
Yurii Hrytsevych OSKAR KOLBERG'S FOLKLORE RECORDS AS DIALECTOGRAPHICAL MATERIAL: GRAMMATICAL LEVEL.....	110

Hanna Hubina ORGANIZATIONAL AND LEGAL FORMS OF NON-RESIDENTS EMPLOYMENT IN AGROBUSINESS SPHERE (UKRAINE AND POLAND EXPERIENCES).....	122
Andrii Dubovoi JUSTICE IN MODERN LAW OF UKRAINE AND POLAND: COMPARATIVE AND LEGAL CHARACTERISTICS.....	137
Olena Diakova, Daniil Topchy REFLECTION OF THE LIFE OF POLES ON THE PAGES OF POLONIA CHARKOVA MAGAZINE.....	149
Olena Zabolotna PSYCHOLOGICAL INFLUENCE OF FOOD ADVERTISING ON CONSUMER BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN-POLISH RELATIONS.....	163
Oksana Ivanytska POLISH-UKRAINIAN RELATIONS IN THE FIELD OF EDUCATIONAL-SCIENTIFIC DIPLOMACY.....	176
Liubov Hnytska UKRAINIAN-POLISH “COMMUNICATIVE SPACE” OF ARTISTIC UNITY.....	188
Tetiana Kablova AESTHETOSPHERE OF UKRAINIAN AND EUROPEAN CULTURE OF THE XXI CENTURY.....	202
Artem Kokosh PROBLEM OF DP CAMPS IN BAVARIA: UKRAINIAN AND POLISH EXPERIENCE.....	213
Yurii Latysh PROBLEMS OF FORMATION OF EUROPEAN CULTURE OF HISTORICAL MEMORY IN UKRAINE: HOLOCAUST, DECOMMUNIZATION, UKRAINIAN-POLISH “MEMORY WARS”.....	227
Kyrylo Mieliekiestsev THE PRO-EUROPEAN AND PRO-ATLANTIC INFLUENCE OF THE CONSULATES GENERAL OF THE REPUBLIC OF POLAND IN UKRAINIAN REGIONS.....	242
Olena Nezhynska PSYCHOLOGICAL SUPPORT, ASSISTANCE AND LEADERSHIP IN THE CONTEXT OF MILITARY REALITY IN POLISH-UKRAINIAN RELATIONS.....	255

Yurii Onishchuk LEGAL BASIS OF ADVOCACY: THE EXPERIENCE OF POLAND AND THE PROSPECTS OF UKRAINE.....	267
Oksana Piatkovska FUNCTIONAL PRIORITIES OF UKRAINIAN MIGRANT ORGANIZATIONS IN POLAND AFTER THE BEGINNING OF RUSSIA’S FULL-SCALE AGGRESSION.....	279
Olesia Riabushkina, Andrii Holtsov POLISH-UKRAINIAN RELATIONS AND PROSPECTS OF THEIR DEVELOPMENT.....	292
Nataliia Svnarenko POLISH-UKRAINIAN COOPERATION BASED ON EDUCATIONAL, CULTURAL, ECONOMIC ACHIEVEMENTS: PROBLEMS AND PROSPECTS.....	302
Iryna Skakalska POLISH EDUCATIONAL AND CULTURAL SPACE IN KREMENETS (FROM XIX CENTURY TO THE PRESENT).....	316
Karina Soldatova DEVELOPMENT OF DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN HETMAN IVAN SAMOILOVYCH (1672–1687) AND KING JAN III SOBIESKI (1674–1696).....	328
Nataliia Filipchuk, Yuliia Hryshchenko, Svitlana Solomakha EXPERIENCE OF CULTURAL CREATIVE ACTIVITY OF MUSEUM INSTITUTIONS IN UKRAINE AND POLAND.....	340
Ivan Khoma MEMORY OF OPERATION “VISLA” IN THE INFORMATION SPACE OF UKRAINE.....	350

ПЕРЕДМОВА

У світовій історії відбуваються події, які змінюють наші звички, поведінку, потреби та досвід. У 2014 році, після нападу Росії на мирну Україну, ситуація для цієї країни та її громадян змінилася. Тогочасна реакція більшості країн і міжнародних організацій була невідчутною для агресора, хоча українці вже тоді платили найвищу ціну за вибір свободи і демократії... ціною життя своїх чоловіків, батьків, братів і сестер. Ці вісім років були також ціною економічних втрат, яких зазнало все українське суспільство, включно зі світом науки. Майже весь цей час – офіційно з травня 2015 року – Інститут політичних наук Вармінсько-Мазурського університету співпрацює з Інститутом гуманітарних і соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка». Координатором від УВМ є д-р хаб. Тереса Астромовіч-Лейк, проф. УВМ, а від Львівської політехніки – проф. Ярина Турчин. Результатом цієї співпраці є численні стажування в Ольштині та Львові, спільні гранти, присвячені національним меншинам, програма ERASMUS+ та Візит-професор в обох університетах, монографії, статті в престижних наукових журналах, навчання за програмою подвійних дипломів, конференції та семінари, а також польсько-українські наукові форуми, які відбуваються по чергово – в Ольштині непарні та у Львові – парні.

У Форумі беруть участь дипломати, політики, представники місцевої влади, викладачі, докторанти, студенти, журналісти, працівники культури та представники польської меншини у Львові та української меншини в Ольштині. Наразі відбулося сім едіцій цього циклічного польсько-українського наукового заходу, п'ять із яких у реальних умовах. На жаль, спочатку пандемія, а тепер війна призвели до того, що особисті зустрічі в Ольштині та Львові трансформовано в онлайн-формат, але важливо є те, щоб навіть у зміненому форматі співпраця могла продовжуватися і могла розвиватися в складних для українських партнерів умовах. Організатори наголошують на тому, що завдяки онлайн -формату за останні два роки форуми розширилися на інші дослідницькі центри з усієї України, особливо з центральної та східної частини країни. У сьомому форумі взяла участь 171 особа. Доповідачі – викладачі, докторанти та студенти, які представили

59 академічних центрів Польщі та України, в тому числі тільки 51 з України. Це доводить, що дистанційний формат має свої переваги.

Від першого Форуму в Ольштині у 2015 році відбуваються круглі столи за участю депутатів Сейміку Вармінсько-Мазурського воєводства та представників української меншини Вармінсько-Мазурського воєводства. У 2021 році до форуму долучилися депутати Львівської обласної ради та лідери польської меншини у Львівській області. Тому форум став платформою для співпраці між посадовцями місцевого самоврядування та представниками громадянського суспільства. Наразі круглі столи були присвячені питанням реформи місцевого самоврядування в Україні, національним меншинам у Польщі та Україні, співпраці місцевого самоврядування Вармінсько-Мазурського воєводства та Львівської області, 70-й та 75-й річниці операції «Вісла».

Ця монографія за назвою «БАГАТОВИМІРНІСТЬ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ: ГЕНЕЗА, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ» є результатом наукової дискусії в рамках VII Польсько-українського наукового форуму «ПОЛЬЩА ТА УКРАЇНА В СУЧАСНІЙ ЄВРОПІ: – міжкультурний діалог – роль національних меншин – виклики та загрози». З-поміж запрошених гостей були присутні: проректор УВМ професор Павел Вельгош; проректор НУЛП професор Наталя Чухрай; Віце-Маршалек Вармінсько-Мазурського воєводства Мирон Сич; Посол України в Польщі Андрій Дециця; Генеральний консул України в Гданську Олександр Плодистий; голова Сейміку Вармінсько-Мазурського воєводства Бернадета Гордеюк; голова бюджетної комісії Львівської обласної ради Володимир Квурт, який представляв голову Львівської обласної ради Ірину Гримак; депутат Київської міської ради та Верховної Ради України VIII скликання Дмитро Білоцеркович, який представляв мера Києва, що героїчно боронить у цій війні Київ; єпископ Ольштинсько-Гданської єпархії Греко-Католицької Церкви д-р Аркадіуш Трохановський; директор TVP Nauka Роберт Шай; декан факультету суспільних наук Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині проф. Йоанна Остроух-Камінська; голова Ради Гельсінської фундації з прав людини Данута Пшивара; професор Інституту економіки та менеджменту НУЛП та депутат Верховної Ради України VIII скликання Оксана Юринець; директор Інституту політичних наук Вармінсько-

Мазурського університету в Ольштині проф. Аркадіуш Жуковський; директор Інституту гуманітарних і соціальних наук НУЛП проф. Ярина Турчин; лідер польської меншини у Львові Артур Жак; лідер української меншини в Ольштині Стефан Мігус. Модерувала захід голова наукового комітету VII форуму д-р габ Тереса Астратовіч-Лейк, проф. УВМ. Співорганізатором VII польсько-українського наукового форуму виступив Ольштинський осередок Об'єднання українців у Польщі. Захід відбувся під патронатом Ректора УВМ в Ольштині проф. Єжи Пшиборовського та Маршалка Вармінсько-Мазурського воєводства д-р Густава Марека Бжезіна.

У перший день відбувся круглий стіл на тему: «З минулого в майбутнє – до 75-ї річниці операції «Вісла». Зі вступною лекцією виступив доцент Іван Хома з Національного університету «Львівська політехніка». У другій частині круглого столу за тематикою «Співпраця польського та українського суспільств на рівні регіональних урядів та національних меншин» взяли участь представники місцевого самоврядування, зокрема депутати Вармінсько-Мазурського воєводства (Мирон Сич – заступник Маршалка Вармінсько-Мазурського воєводства; Ярослав Слома – голова комісії до справ національних та етнічних меншин Сейміку Вармінсько-Мазурського воєводства; Марек Хиль – голова бюджетної та фінансової комісії Сейміку Вармінсько-Мазурського воєводства; Тадеуш Політевіч – голова комісії здоров'я Сейміку Вармінсько-Мазурського воєводства; Збігнев Хомза – заступник голови Сейміку Вармінсько-Мазурського Воєводства; Тереса Астратовіч-Лейк, д-р хаб., проф. УВМ, голова комісії міжнародного співробітництва Сейміку Вармінсько-Мазурського воєводства; Ярослав Когут – заступник старости Лідзбарського повіту) та Львівської обласної ради (Соломія Риботицька – заступник голови комісії з питань історико-культурної спадщини та туризму Львівської обласної ради; Ірина Супрун – член комісії з питань законності, депутатської етики, регламенту та свободи слова Львівської обласної ради; Наталія Галецька – голова комісії з питань євроінтеграції, міжнародного та міжрегіонального співробітництва Львівської обласної ради), єпископ Аркадіуш Трохановський, представники польської меншини у Львові Артур

Жак та української меншини в Ольштині Стефан Мігус. Учасники зазначили, що операція «Вісла» була злочином, відповідальність за який несе тогочасна комуністична влада. Перед початком круглого столу прозвучала пісня «Заспіваймо пісню за Україну» у виконанні Амелії Куштали, учениці 8 класу початкової школи № 2 Доброго міста, яка є нащадком вимушених переселенців по операції «Вісла».

У другий день було проведено 18 секцій. Коли підводили підсумки секційних засідань другого дня Форуму, то у Львові пролунали сирени... це нагадало тим, хто поринув у наукову дискусію, в яких складних умовах доводилося організовувати цьогорічний науковий захід. Першого дня форуму наші сервери зазнали атаки з тисячі комп'ютерів, але завдяки професійності та передбачуваності Петра Мешковського вдалося провести дискусію та реалізувати програму. Форум завершився з глибоким переконанням, що співпраця з українськими науковцями є важливою та необхідною, тому повинна мати продовження. Незважаючи на війну, українські науковці повинні не лише проводити заняття дистанційно, а й публікуватися, брати участь у конференціях та звітувати перед керівництвом університету за результатами своєї наукової роботи. Це цілковито безпрецедентно. Цілеспрямованість науковців, докторантів і студентів з України викликає захоплення, і очевидно, що необхідно підтримувати їх діяльність, особливо зараз, коли над ними нависла примара війни.

Тереса Астрамовіч-Лейк

*Почесний професор Національного університету
«Львівська політехніка»*

Ярина Турчин

Почесний професор Вармінсько-Мазурського університету

PRZEDMOWA

Są w historii świata wydarzenia zmieniające nasze przyzwyczajenia, zachowania, potrzeby i doświadczenia. W 2014 roku po ataku Rosji na pozostającą w pokojowych relacjach Ukrainę zmieniła się sytuacja dla tego państwa i jego obywateli. Reakcja większości państw i organizacji międzynarodowych była nieodczuwalna dla agresora, a przecież Ukraińcy już od wtedy za opowiedzenie się po stronie wolności i demokracji płacili najwyższą cenę... cenę życia swoich mężów, ojców, braci i siostr. Te osiem lat to także cena strat ekonomicznych, które dźwigało całe społeczeństwo ukraińskie, w tym świat nauki. Prawie przez cały ten czas – oficjalnie od maja 2015 roku trwa współpraca Instytutu Nauk Politycznych UWM z Instytutem Nauk Humanistyczno-Społecznych Uniwersytetu Narodowego Politechnika Lwowska. Ze strony UWM koordynatorką jest dr hab. Teresa Astramowicz-Leyk, prof. UWM, a ze strony UN Politechnika Lwowska Prof. Jaryna Turczyn. Efektem tej współpracy są liczne staże w Olsztynie i we Lwowie, wspólne granty poświęcone mniejszościom narodowym, program ERASMUS+, Visting Professor w obu uczelniach, monografie, artykuły w prestiżowych czasopismach naukowych, studia w ramach programu podwójnych dyplomów, konferencje i seminaria oraz Polsko-Ukraińskie Fora Naukowe, które odbywają się na przemian nieparzyste w Olsztynie, parzyste we Lwowie.

W Forach uczestniczą dyplomaci, politycy, samorządowcy, nauczyciele akademicy, doktoranci, studenci, dziennikarze, pracownicy kultury oraz przedstawiciele mniejszości polskiej we Lwowie i mniejszości ukraińskiej w Olsztynie. Dotychczas odbyło się siedem edycji tego cyklicznego już polsko-ukraińskiego wydarzenia naukowego, spośród których pięć odbyło się w warunkach realnych. Niestety najpierw pandemia, a teraz wojna spowodowały, że osobiste spotkania w Olsztynie i we Lwowie zamieniono w formułę on-line, ale ważne jest to, by choć w zmienionym wymiarze współpraca mogła trwać i by w tych trudnych dla partnerów ukraińskich warunkach mogła się rozwijać. Organizatorzy podkreślają fakt, że dzięki formułom on-line w ostatnich dwóch latach Fora rozszerzyły się także na inne ośrodki naukowe z całej Ukrainy, a zwłaszcza ze środkowej i wschodniej

części kraju. W VII edycji Forum uczestniczyło 171 osób. Referenci – wykładowcy, doktoranci i studenci reprezentowali 59 ośrodków akademickich z Polski i Ukrainy, przy czym aż 51 ośrodków było z Ukrainy. To dowodzi, że zdalna formuła ma swoje atuty.

Od pierwszego Forum w Olsztynie w 2015 roku odbywa się Okrągły Stół z udziałem radnych Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego i przedstawicieli mniejszości ukraińskiej z województwa warmińsko-mazurskiego. W 2021 roku do Forum dołączyli radni Rady Obwodu Lwowskiego oraz liderzy mniejszości polskiej obwodu lwowskiego. Forum stało się więc płaszczyzną współpracy samorządowców i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego. Okrągłe Stoły dotychczas poświęcone były tematyce reform samorządowych w Ukrainie, mniejszości narodowych w Polsce i Ukrainie, współpracy samorządowej między województwem warmińsko-mazurskim a obwodem lwowskim, 70. i 75. rocznicy Akcji „Wisła”.

Niniejsza monografia pt. jest efektem dyskusji akademickiej podczas VII Polsko-Ukraińskiego Forum Naukowego „POLSKA I UKRAINA WE WSPÓŁCZESNEJ EUROPIE – DIALOG MIĘDZYKULTUROWY – ROLA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH – WYZWANIA I ZAGROŻENIA”. Wśród gości zaproszonych byli: Prorektor UWM Profesor Paweł Wielgosz; Prorektor Politechniki Lwowskiej Profesora Natalia Czuchraj, Wicemarszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego Miron Sycz; Ambasador Ukrainy w Polsce Andrij Deszczyc; Konsul Generalny Ukrainy w Gdańsku Oleksander Plodystyj, Przewodnicząca Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego Bernadeta Hordejuk; Przewodniczący Komisji Budżetowej Lwowskiej Rady Obwodowej Wołodymyr Kwurt, który reprezentował Przewodniczącą Rady Obwodu Lwowskiego Irynę Hrymak; Radny Kijowskiej Rady Miejskiej i deputowany do Rady Najwyższej Ukrainy VIII kadencji Dmytro Bilocerkowycz, który reprezentował Mera bohatersko broniącego się w tej wojnie Kijowa; Biskup Eparchii Olsztyńsko-Gdańskiej Kościoła Grecko-Katolickiego Dr Arkadiusz Trochanowski; Dyrektor TVP Nauka Robert Szaj; Dziekan Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie prof. Joanna Ostrouch-Kamińska, Przewodnicząca Rady Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka Danuta Przywara, Profesor Instytutu Ekonomii i Zarządzania „Politechniki Lwowskiej” i zarazem Posłanka Rady

Najwyższej Ukrainy VIII Kadencji Oksana Juriniec; Dyrektor Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie prof. Arkadiusz Żukowski, Dyrektorka Instytutu Nauk Humanistyczno-Społecznych UN Politechnika Lwowska prof. Jaryna Turczyn, lider mniejszości polskiej we Lwowie Artur Żak, lider mniejszości ukraińskiej w Olsztynie Stefan Migus. Forum poprowadziła przewodnicząca Komitetu naukowego VII P-UFN dr hab. Teresa Astramowicz-Leyk, prof. UWM. Współorganizatorem VII P-U Forum Naukowego był Związek Ukraińców w Polsce oddział Olsztyn. Patronatem objęli: Jego Magnificencja Rektor UW-M w Olsztynie profesor Jerzy Przyborowski i Marszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego Dr Gustaw Marek Brzezina.

Pierwszego dnia odbył się Okrągły Stół nt.: Z przeszłości w przyszłość – w 75. rocznicę Akcji „Wisła”. Referat wprowadzający wygłosił dr Ivan Homa z UN Politechnika Lwowska. W drugiej części pt. Współpraca społeczeństw polskiego i ukraińskiego na poziomie samorządów regionalnych i mniejszości narodowych uczestniczyli samorządowcy, w tym radni województwa warmińsko-mazurskiego ((Miron Sycz – Wicemarszałek Województwa Warmińsko-Mazurskiego; Jarosław Słoma – Przewodniczący Komisji ds. Mniejszości Narodowych i Etnicznych Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego; Marek Chyl – Przewodniczący Komisji Budżetu i Finansów Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego; Tadeusz Politewicz – Przewodniczący Komisji Zdrowia Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego; Zbigniew Homza – Wiceprzewodniczący Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego; Teresa Astramowicz-Leyk, dr hab. prof. UWM, Przewodnicząca Komisji Współpracy Międzynarodowej Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego; Jarosław Kogut – wice starosta Powiatu Lidzbarskiego) i Rady Obwodu Lwowskiego (Соломія Риботицька – Wiceprzewodnicząca Komisji ds. Dziedzictwa Historyczno-Kulturowego o Turystyki Lwowskiej Rady Obwodowej; Ірина Супрун – Członkini Komisji ds. Prawnych, Etycznych, Regulaminowych oraz Wolności Słowa Lwowskiej Rady Obwodowej; Наталія Галецька Przewodnicząca Komisji ds. Eurointegracji, Międzynarodowej i Międzyregionalnej Współpracy Lwowskiej Rady Obwodowej), Biskup Arkadiusz Trochanowski oraz przedstawiciele mniejszości polskiej we Lwowie Artur Żak i mniejszości ukraińskiej w Olsztynie Stefan Migus.

Foreword

Uczestnicy podkreślili, że Akcja „Wisła” miała charakter zbrodniczy, za którą odpowiedzialność ponoszą ówczesne władze komunistyczne. Przed Okrągłym Stołem wysłuchano utworu „Заспіваймо пісню за Україну (tł. Zaśpiewajmy pieśń dla Ukrainy) w wykonaniu Amelii Kuszały, uczennicy VIII klasy Szkoły Podstawowej nr 2 w Dobrym Mieście – potomkini przymusowych przesiedleńców z Akcji „Wisła”.

Drugiego dnia odbyły się obrady w 18 sekcjach. Kiedy kończono podsumowanie Forum drugiego dnia obrad we Lwowie zawyły syreny... to zanurzonym w dyskusję akademicką przypomniało w jak trudnych warunkach przyszło organizować to wydarzenie naukowe. Pierwszego dnia Forum nasze serwery zostały zaatakowane z tysięcy komputerów, ale dzięki umiejętnościom i zapobiegliwości Piotra Mieszkowskiego udało się bez problemów odbyć dyskusję i zrealizować program. Zakończono Forum z wielkim przeświadczeniem, że taka współpraca z naukowcami z Ukrainy jest ważna, potrzebna i że należy ją kontynuować. Mimo wojny ukraińscy naukowcy muszą nie tylko zdalnie prowadzić zajęcia dydaktyczne, ale i publikować, brać udział w konferencjach oraz sprawozdawać władzom uniwersytetów o swojej pracy naukowej. Jest to absolutnie rzecz bez precedensu. Należy podziwiać determinację naukowców, doktorantów i studentów z Ukrainy i oczywistym jest, że trzeba wspierać ich działania zwłaszcza teraz, kiedy ciąży nad nimi widmo wojny.

Teresa Astramowicz-Leyk

Profesor Honorowa UN Politechnika Lwowska

Yaryna Turchyn

Profesor Honorowa Uniwersytetu Warmińsko– Mazurskiego

Юрій Грищевич¹

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ ОСКАРА КОЛЬБЕРГА ЯК ДІАЛЕКТОГРАФІЧНЕ ДЖЕРЕЛО: ГРАМАТИЧНИЙ РІВЕНЬ

***Анотація.** У пропонованому дослідженні на матеріалі текстів фольклору другої половини XIX ст. в записах Оскара Кольберга (1814–1890) прокоментовано специфіку формотворення іменників у холмських говірках. Залучений для дослідження фольклорний матеріал дає підстави стверджувати, що специфіка словозміни іменників у говірках Холмищини позначена продуктивністю фонетично видозмінених давніх флексій. Ще однією причиною розгалуженого арсеналу закінчень досліджуваної числової парадигми субстантивів стало явище граматичної індукції. На конкретному регіональному матеріалі розглянуто важливу проблему взаємозв'язку мови фольклору з мовою локального діалектного середовища, де побутує текст.*

***Ключові слова:** фольклорний текст, Холмищина, діалект, словозміна, іменник, флексія, відмінок, граматична аналогія, однина, множина.*

OSKAR KOLBERG'S FOLKLORE RECORDS AS DIALECTOGRAPHICAL MATERIAL: GRAMMATICAL LEVEL

***Summary.** The study deals with the detailed analysis of formation of nouns in the records of the Khelm folklore of the second half of the XIX century, revealed by Oscar Kolberg (1814–1890). It has been revealed that ramification of the nouns flexion system in the investigated folklore texts is caused by the typical for dialects phonetic phenomena: specific utilization of the old vowels, positional variations of modern vowels, depalatalization of consonants. The case study of the specific regional material contributes to better understanding of the folklore language interconnection with the language of the local dialect environment, where the text operates.*

***Key words:** folklore text, Kholmshchyna, dialect, inflexion, flexion, case, grammatical analogy, noun, plural.*

¹ **Грищевич Юрій**, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки, grytsevych.yurii@vnu.edu.ua.

Польсько-українське пограниччя – цікавий, дуже перспективний і водночас суперечливий із мовознавчого погляду ареал. Ідеться насамперед про Холмщину – територію на захід від середини Західного Бугу, яка на заході межує з Люблінщиною, на сході – з Волинню, на півночі – з Підляшшям, на півдні – з Галичиною. За межу між Холмщиною і Підляшшям можна вважати колишню межу між Седлецькою і Люблінською губерніями. Зацікавлення місцевими говірками започатковано ще в ХІХ ст.

Постійний науковий інтерес виправданий не лише з погляду цінного лінгвістичного матеріалу, але й тим, що носії цих говірок були депортовані зі своїх рідних земель у середині ХХ століття через сумнозвісну операцію під кодовою назвою «Вісла» – завершальний етап депортацій, який полягав у примусовому виселенні українців з Лемківщини, Надсяння, Підляшшя і Холмщини на західні та північні землі Польської держави, що до 1945 року належали Німеччині. 9 вересня 1944 р. у Любліні була підписана «Угода між урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР». Реалізація договорів зумовила депортацію «громадян української, білоруської, російської, русинської національностей» із Надсяння, Лемківщини, Холмщини й Підляшшя на територію Української РСР, натомість поляків та євреїв (які були польськими громадянами) із західних областей УРСР – у Польщу. Відповідно до цієї угоди переселено понад 500 тис. осіб. Депортація призвела до руйнування осілости та надзвичайно ускладнила процес збереження культурних надбань холмщаків, зокрема фольклору. У лютому 2007 року Президент Польщі Лех Качинський і Президент України Віктор Ющенко в спільній заяві засудили акцію «Вісла». 5 квітня 2007 року Віктор Ющенко підписав Указ № 274 «Про заходи до 60-х роковин операції «Вісла»», де примусове переселення етнічних українців названо страшними подіями в історії України.

Учені констатують, що холмські говірки нині зникають: їх витісняє офіційна польська мова. Інформацію про специфічні риси місцевих говірок можна черпати з фольклорних збірників, звичайно, за

умови, що фіксація такого фактажу передбачала послідовне й точне відтворення діалектних рис усіх мовних рівнів.

Утрачені через пізніше примусове відселення автохтонів фольклорні матеріали Холмщини встиг зафіксувати й частково опублікувати в середині XIX століття відомий польський фольклорист та етномузиколог О. Кольберг (1814–1890). Показовими рисами методики цього невтомного збирача народної творчості були філологічна точність та повнота запису матеріалу з уст респондента з фонетичною транскрипцією для передачі всіх мовленнєвих нюансів. Багато порубіжних теренів від часу записів О. Кольберга зазнали значних змін свого етнічного складу, тому фольклорно-етнографічні матеріали, зафіксовані авторитетним польським дослідником, є чи не єдиним джерелом реконструкції побуту, звичаїв і насамперед автентичного мовлення населення цих регіонів. Це підкреслює **актуальність** обраної проблематики.

Мета дослідження – шляхом аналізу відображених в уснопоетичних текстах із Холмщини діалектних граматичних явищ довести надійність, цінність та перспективність фольклорних записів Оскара Кольберга як діалектографічного джерела.

А. Квілецький у вступному слові до першого тому тритомника «Sanockie – Krośnieńskie» О. Кольберга пише про поділ наукової спадщини видатного фольклориста на дві частини: «Do pierwszej zaliczyłbym te opracowania i notatki, które w przypadku jakichś nieścisłości, sprzeczności bądź niejasności dają się stosunkowo łatwo skorygować czy wytłumaczyć w oparciu o dzisiejsze postępowanie weryfikacyjne w terenie (lub w oparciu o inne współczesne Kolbergowi dane etnograficzne); druga część dorobku to ta, której uzupełnienie lub konfrontowanie z wynikami obecnych studiów terenowych jest trudne lub zgoła niemożliwe, gdyż zaistniałe po Kolbergu wydarzenia historyczne i przemiany społeczne zmieniły całkowicie strukturę i charakter opisywanych okolic²». Якщо перша частина умовно складається зі збірників, у яких зафіксовано народну творчість тих регіонів, що зберегли тяглість фольклорної

² Kwilecki A. «Sanockie – Krośnieńskie» Oskara Kolberga / Kolberg O. Dzieła wszystkie. T. 49. Sanockie – Krośnieńskie. Cz. I. Wrocław ; Poznań : Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wyd-cza, 1974. S. V.

традиції, то друга частина охоплює місцевості, які з огляду на значні міграції, примусові депортації населення настільки змінили свою етнічну структуру, що автентична культура місцевого люду опинилася під загрозою цілковитого зникнення. До другої частини зараховуємо, зокрема, записи О. Кольберга, вміщені у двотомнику «Chelmskie», адже більшість холмщаків, які населяли цей регіон, були переселені, місцевість фактично повністю втратила корінне населення. Разом з тим зникли своєрідні звичаї, давні обряди, пісні, танці, ігри. Така історична доля автентичного місцевого фольклору значно підвищує цінність записів О. Кольберга.

Закоріненість фольклору в діалектне середовище детермінує високий ступінь територіального варіювання народнопоетичної мови. З огляду на це вважаємо доцільним проаналізувати особливості флексійної системи вичленованих із текстів холмського фольклору в записах Оскара Кольберга субстантивів.

В аналізованих текстах зафіксовано міжпарадигматичні переходи, пов'язані з функціонуванням іменників у формі роду, відмінній від літературної мови: *psaltyrońku* (К-34, с. 50), пор.: «*Kapłanowy sztyry woły, a djakowy dwa, szoby spywał psaltyrońku do biloho dnia³*» (К-34, с. 50).

Тенденція до депалаталізації історично м'яких консонантів призвела до послідовного відповідного переоформлення основ субстантивів I відміни в різних відмінкових формах: *do weczery* (К-34, с. 36), *kaszy, w soroczcy* (К-34, с. 84), *weczera* (К-34, с. 64), *ne w rozkoszy* (К-34, с. 96), *weczeru* (К-34, с. 64), пор.: «*Ne chczo kaszy i ne pójdu po wodu*» (К-34, с. 84), «*Weczeraj myłaja, weczeraj zdorowa, iszcze tam dla mene weczera ne hotowa*» (К-34, с. 64).

Іменники I відміни з основою на задньоязиковий приголосний у родовому відмінку однини мають флексію *-i*, що засвідчує наслідки вторинного пом'якшення консонантів: *horyłońki* (К-34, с. 73), *sziepki*

³ Kolberg O. *Dziela wszystkie*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne ; Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1964. T. 34: Chelmskie. Cz. 2. X + 265 s. (Тут і далі в тексті покликаємось на це видання, вказуючи в дужках том і сторінку. – Ю. Г.).

(К-34, с. 84), *do pasiéki* (К-34, с. 87), *dohanońki, neslawońki*⁴ (К-33, с. 247), *od sobotońki do seredońki* (К-33, с. 265), *podeszewki* (К-33, с. 346), *chustki* (К-33, с. 240), *z rutki* (К-33, с. 245), пор.: «*Zgrabnyj jak cyhan do pasiéki*» (К-34, с. 87), «*Nasz družbońko tereń buduje. A w tym terenie ne w nuzie (nie długo) buty, – od Sobotońki do Seredońki*» (К-34, с. 87).

У родовому відмінку однини іменники І відміни м'якої та мішаної груп мають флексію *-u* (графічно *-y*) – типовий для цього говіркового масиву рефлекс давнього **ě* або ж наслідок вирівнювання за зразком твердої групи: *do weczery* (К-34, с. 36), *doły* (К-34, с. 38), *kaszy* (К-34, с. 84), *soly* (К-34, с. 131), *do odrobyny* (К-33, с. 358), *podoszwy* (К-33, с. 370), пор.: «*Nasz sia wesolyj (skrzypek) w znosyt', družby o toje prosyt', żeby laskawe beli podoszwy ne holili (golili, ogałacali)*» (К-33, с. 370).

В окремих фольклорних виявах родового відмінка однини в результаті дії граматичної аналогії флексія *-i* як формальний показник іменників м'якої та мішаної груп проектується на субстантиви твердої групи: *do cerkwi* (К-33, с. 269), пор.: «*Jak do cerkwi zajdziesz, ne styj-że, ne pyszny sia, Hospodu Bohu, pomoły sia!*» (К-33, с. 269).

Субстантиви І відміни в давальному-місцевому відмінках однини вживані з флексіями *-u* (графічно *-y*), що постала внаслідок відповідної рефлексії **ě*, перед яким кінцевий приголосний основи депалаталізувався: *na papóroty* (К-33, с. 348), *w chaty* (К-34, с. 40), *sestry* (К-33, с. 273), *gospodyny* (К-33, с. 317), *majetnocy* (К-33, с. 341), *na postely* (К-34, с. 65), *w cerkwy* (К-34, с. 83), *w soroczcy* (К-34, с. 84), *ne w rozkoszy* (К-34, с. 96), пор.: «*Pered woroty – na papóroty (paproć) ne fosońka to pala (padła) ino to Marysia – mołodeńkaja krasońku rozsijała*» (К-33, с. 248), «*Kto w cerkwy ne buwaje, toj światych ne widaje*» (К-34, с. 83); або з генетично пов'язаним із рефлексією **ě* закінченням *-e* чи його фонетичного варіанта *-é*: *mojój rodyne* (К-34, с. 38), *w chaté* (К-34, с. 40), *po stajeńcé* (К-34, с. 60), *na ruczeńcé* (К-34, с. 61), *w hołowońce, w storonońce* (К-34, с. 64), *Kateryné* (К-34, с. 70), *po mordiacé* (К-33, с. 256), *na rokitońce* (К-33, с. 267), *na hore* (К-33, с. 272), *w strise* (К-33, с. 366),

⁴ Kolberg O. *Dziela wszystkie*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne ; Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1964. T. 33: Chełmskie. Cz. 1. XII + 372 s. (Тут і далі в тексті покликаємось на це видання, вказуючи в дужках том і сторінку. – Ю. Г.)

пор.: «*Kateryna matki doczka, a ja bat'kiw syn, syn, **Kateryné** syrowatka, a mni masło, syr, syr*» (К-34, с. 70), «*Ja tóju dorożeńku – raczkom perelizu (na czworakach) i moho myleńkoho – **po mordiacé wrizu***» (К-33, с. 248). Варіантність реалізації аналізованих відмінкових граем розширюють іменники, оформлені за допомогою флексії *-ie*: *na storonie* (К-33, с. 276), пор.: «*Pryjmite jěj jak sobie jak to na czużéj **storonie***» (К-33, с. 276).

В орудному відмінку однини іменники I відміни м'якої та мішаної груп оформлені за зразком твердої внаслідок граматичної аналогії: *z Marusioju* (К-34, с. 14), *topoloju* (К-34, с. 15), *pod wysznioju* (К-34, с. 65), *nad dushoju* (К-34, с. 86), пор.: «*Brala, brala, ne wybrala. Szobym ja na tym polu **topoloju** stala*» (К-34, с. 15), «*Sédyt nado mnoju, jak czort **nad** hrisznóju **duszoju***» (К-34, с. 86).

Закінчення *-yŭy* (графічно *-uju*), пов'язане з «уканням», маніфестовано в іменнику *nad rikuju* (К-34, с. 134), пор.: «*Buw ono to raz, deś nad takuju wodoju, **nad rikuju**, szo to jój perejty němožno, yno sia perewozyty bez neju treba, takyj czelowik, perewoznyk*» (К-34, с. 134).

Форми *z detynu na rukach, chodyt' z detynu* (К-34, с. 106), *z kuniciu, z pszenyciu* (К-33, с. 243), ймовірно, пов'язані з наслідками скорочення або усичення, пор.: «*My idemo z **kuniciu** i z jaroju **pszenyciu** do swoho hospodara, do pana kommissara*» (К-33, с. 243), «*A tach jakoś kole mišta, weczérkom, wyjszła sobi buła mamka z **detynu** na rukach ta j chodyt' z **detynu***» (К-34, с. 106).

За аналогією до твердої групи у кличному відмінку іменників I відміни переважає закінчення *-o*: *dolo* (К-34, с. 39), *zozulo* (К-33, с. 305), пор.: «*Lety **zozulo** w mój sadoczok, lety rabaja w mój wyszniowyj*» (К-33, с. 305).

У називному-знахідному відмінках однини іменники II відміни середнього роду зберігають закінчення *-ie* (або фонетичний вияв [-'e]) відповідно до давнього **-bje*: *na polowanie* (К-34, с. 105), *zile* (К-34, с. 108), *korinie, zbiże* (К-34, с. 130), *powiwanie, pokrywanie* (К-33, с. 249), *za hodowanie* (К-33, с. 324), *zawywanie, przykrywanie* (К-33, с. 345), пор.: «*Stali twoju kosu torhaty, stało sia jej serdeńko krajaty. Bileje **zawywanie**, wicznoje **przykrywanie***» (К-33, с. 345).

Процес ствердіння історично м'яких приголосних вплинув на оформлення за схемою твердої групи в різних відмінках однини

іменників II відміни на зразок *do hospodara, do pana kommissara* (К-33, с. 243), пор.: «*My idemo z kunicu i z jaroju pszenyciu do swoho hospodara, do pana kommissara*» (К-33, с. 243).

Специфіка оформлення родового відмінка однини субстантивів чоловічого роду м'якої групи пов'язана з підвищенням і звуженням артикуляції [ʼa] > [ié] або [ʼa] > [i] після м'якого приголосного: *konié szukaje* (К-34, с. 83), *takoho konji* (К-34, с. 106), *za toho weprji* (К-34, с. 107), *jmu spanji néma* (К-34, с. 106), пор.: «*Konié szukaje, a na koniowy jide*» (К-34, с. 83), «*U luzy, u luzy brat brata zabyw za toho weprji szo w horodi ryw*» (К-34, с. 107).

Форми давального-місцевого відмінків однини іменників чоловічого роду м'якої групи на зразок *na koniowy* (К-34, с. 83), *na horódciowy* (К-34, с. 131), *na kameniowy* (К-34, с. 33), *po dniowy* (К-34, с. 225) відображають вплив із боку структур твердого різновиду відмінювання, пор.: «*A tam pod jaworom leżył kameń béleńkyj, a na kaméniowy stoit kozak mółodéńkyj*» (К-34, с. 33).

Унаслідок аналогічного вирівнювання форм м'якої та мішаної груп за зразком твердої орудний відмінок іменників чоловічого та середнього родів II відміни маркований флексією *-ом* (графічно – *-om*): *nad świtaniom* (К-34, с. 10), *nad hostynciom* (К-34, с. 19), *persteńciom* (К-34, с. 46), *hajom* (К-34, с. 59), *kijom* (К-34, с. 69), *z korolom* (К-34, с. 105), *z nożom* (К-34, с. 126), *z Maksymciom* (К-33, с. 269), *iz wińcom* (К-33, с. 272), *miczom* (К-33, с. 310), *chmelom* (К-33, с. 360), пор.: «*Szcze se do tebe ja nazad wernu, ono pójdu szlub wezmu; szcze-ż bo ja ne szlurbjona, ono z Maksymciom namówiona*» (К-33, с. 269), «*Była mene maty osmalanym kijom, szobym ne chodyła z kowalowym synom*» (К-34, с. 69). Флексія *-ом* (графічно – *-om*) поширена й на колишні іменники, що закінчувалися на **-ьje*: *z dozwoleńciom*, *z rozkazaniom* (К-33, с. 242), *iz zilom*, *z wesilom* (К-34, с. 14), пор.: «*A bateńko jej każe: „Z Bohom dietia, z Bohom i z Bożom dozwoleńciom i z moim rozkazaniom*» (К-33, с. 242). Закономірну з погляду історії мови флексією *-ем* (графічно – *-em*) демонструє іменник *z wesilem* (К-33, с. 313), пор.: «*Taky peryjide – družbońka z wesilem Łado i Łado – družbońka z wesilem*» (К-33, с. 313).

Іменники чоловічого та середнього родів II відміни в місцевому відмінку однини оформлені з використанням флексій, що відображають

рефлекси *ě, зокрема монофтонгічний [é] (або фонетичний варіант [e]): *jak na swite* (К-34, с. 34), *po boloté* (К-34, с. 66), *w horodé* (К-34, с. 107), пор.: «*Chodyt' rusyn po boloté, klycze baby do roboty*» (К-34, с. 66).

У місцевому відмінку окремі іменники набувають закінчення *-ови* (графічно – *-owy*), перенесеного за аналогією з форм давального відмінка однини давніх *ŷ-основ: *na dunajowy* (К-34, с. 33), *na kaméniowy* (К-34, с. 33), *w zámkowy* (К-33, с. 301), пор.: «*Oj stanemo w zamku na oblamku, oj wybyjemo w zámkowy stinońku*» (К-33, с. 301).

На діалектному ґрунті іменники I відміни *воша*, зберігаючи родову приналежність, у називному відмінку однини має нульове закінчення, характерне для III відміни: *vous, miui*, пор. у фольклорному контексті: пор.: «*Aha! takaja to prawda, jach toje, szczo wosz kaszłaje*» (К-34, с. 80), «*Raz buła sobi w seli mysz meży domamy*» (К-34, с. 130), «*Tach taja lisowaja mysz, wże jeju kortyt' jak to kot tam spowedaje*» (К-34, с. 130).

Історично виправдане закінчення *-и* (графічно – *-y*) родового відмінка однини колишньої *i-основи маніфестовано в іменнику *smerty* (К-34, с. 34, 85), пор.: «*Ja sama ne znaju, szczo czynyту maju, z żalu, z kochania tak smerty hadaju*» (К-34, с. 34).

Субстантиви III відміни за аналогією до іменників I відміни в орудному відмінку однини можуть бути оформлені за допомогою флексії *-оіу* (графічно – *-óju*): *z solóju* (К-34, с. 132), пор.: «*Tach ja dumaju sobi, szo to bude za krupnyk z tóju solóju y z tymy czaramy?*» (К-34, с. 132).

Багатством словозмінних афіксів позначена словозміна іменника III відміни *мати*. Як наслідок аналогічного вирівнювання за зразком відповідних форм іменників давніх вокалічних *i-основ розглядаємо структури родового відмінка однини з флексією *-и* (графічно – *-y*): *any matery* (К-34, с. 137), *matery na poradu* (К-34, с. 61), пор.: «*To né majesz any bat'ka, any matery, szo tebe tach pustyly samoho na bydu*» (К-34, с. 137). Зафіксовано форму давального відмінка з історично закономірнішим закінченням *-и* (графічно – *-y*): *matery* (К-34, с. 62), пор.: «*Barabanu, barabanu, sribnyj persteń oddaw, szob baraban w rańci obudzaw, bat'ku, matery tiażkyj źjil zadawaw*» (К-34, с. 62). Закінчення *-у* (графічно – *-u*) знахідного відмінка однини, ймовірно, постало внаслідок аналогічного впливу відповідних словоформ іменників давніх *ā-основ: *materu majesz* (К-34, с. 137), пор.: «*Ha! ha! ha! to*

takj z nioho strélón?! No, a materu majesz?» (К-34, с. 137). Структури орудного відмінка однини із флексією *-oŷy* (графічно – *-oju*) зазнали уніфікації за моделлю відповідних форм іменників **-ā*-основ або впливу діалектних виявів з основою на **-jā-* чи **-ī-*: *pered materoju* (К-34, с. 126), *bat'ka z materoju* (К-33, с. 267), пор.: «*Szczaśliwoju hodynu, żeb zweselity wsiu Maryńku rodynu, wsiu rodynu i wsuij ród' bat'ka z materoju na peród*» (К-33, с. 267).

Відмінності в оформленні субстантивів IV відміни ілюструють словоформи *dytie* (К-33, с. 269), *tele* (К-34, с. 121), що склалися фонетично – через підвищення і звуження артикуляції [a] до [e] після м'якого приголосного під наголосом, пор.: «*Marysiu, dytie moje! jak do cerkwi zajdziesz, ne styj-że, ne pyszny sia, Hospody Bohu, pomoly sia*» (К-33, с. 269). Структуру на *-im-u* кваліфіковано як безпосередній відповідник давніх форм на **-et-i* (**teleti*) з наслідками підвищення і звуження артикуляції суфіксального [a] до [i]: *na zerebity* (К-33, с. 332), пор.: «*Pryjichav družba żyjty (żąc) na ślipym zerebity*» (К-33, с. 267).

Унаслідок варіювання закріпленого літературним стандартом числового вияву субстантиви *singularia tantum* мовці можуть вживати у множині, наприклад: *pojzow na żurawlyny* (К-34, с. 47), *pójdem na poryczky* (К-34, с. 73), пор.: «*Napyla sia z ryczky, pójdem na poryczky*» (К-34, с. 73).

У фольклорних записях в іменниках називного-знахідного множини засвідчено флексію *-e*, що виступає незалежно від характеру кінцевого приголосного основи: *lude* (К-34, с. 23), *kure* (К-33, с. 331), *huse lébede* (К-33, с. 350), *bojare* (К-33, с. 325), *talire* (К-33, с. 349), пор.: «*Oj letily huse lébede czerez sad – oj klikaly molodyj Marysi na posah*» (К-33, с. 350). Флексію *-owe* (графічно – *-owe*), що постала в іменниках чоловічого роду за аналогією до колишніх **ŷ*-основ, простежено в структурах *swatkowe* (К-33, с. 289, с. 303, с. 326), *swatońkowe*, *bojarowe* (К-33, с. 350), пор.: «*Jechały swatkowe czerez bór, rubaly derewci, wse klón*» (К-33, с. 326).

Наслідки депалаталізації історично м'яких шиплячих та вібранта відображають іменники з основами на відповідні приголосні; вони оформлені за допомогою флексії *-u* (графічно – *-y*): *dwery* (К-34, с. 36), *woszy* (К-34, с. 46), *hroszy* (К-34, с. 47), *czaszy* (К-33, с. 343), *w pleczy* (К-34, с. 69), *świeczy* (К-33, с. 272), пор.: «*Była mene maty w pleczy kulakamy, szobym ne chodyła z tymy dworakamy*» (К-34, с. 69).

Відповідно до фонетичного переходу давніх звукосполук *gy, ky, ху виявлено іменники у формах множини із флексією -i на зразок *sobaki*, *podarunki* (К-34, с. 36), *bratyki* (К-33, с. 240, с. 250), *konyki* (К-33, с. 241), *w nyżki*, *bojareńki* (К-33, с. 248), *toroczki* (К-34, с. 70), *za powodońki* (К-33, с. 277), *diwońki* (К-33, с. 250), пор.: «*Oj odczyny diwczynońko siny, szczoby kozaczeńka sobaki ne zjily*» (К-34, с. 36).

Давні закінчення родового відмінка множини *-овь, *-евь відповідно до рефлексів етимологічних *o, *e представлені у фонетичному вияві -ув (графічно – -ów): *podarunków*, *czerewyczków* (К-34, с. 36), *na chłopców* (К-34, с. 72), *botionów* (К-34, с. 105), *kluczów* (К-33, с. 270), *rodyczów* (К-34, с. 85), пор.: «*Ne wele ja podarunków brała, tylko sim par czerewyczków zdrala*» (К-34, с. 36), «*Oj nema, nema ksiądz w doma, pojichał ksiądz do Chelma, kluczów kupowaty, cerkowci odmykaty*» (К-33, с. 270), «*Pohana detyna – rodyczów smerty pryczyna*» (К-34, с. 85).

Диференційною ознакою іменникової словозміни холмських говірок, як і суміжних підляських, стало активне функціонування в родовому відмінку множини форм, які відповідають називному-знахідному відмінкам множини: *bez hroszy* (К-34, с. 81), *sto koni* (К-33, с. 303), *swojich dyty*, *lubych hosty* (К-33, с. 344), *sim razy umył* (К-33, с. 369), пор.: «*Wyjdy do nas maty, swojich dyty wytaty, i tych lubych hosty z czużeji majetnocy*» (К-33, с. 344), «*Żebyś sia, družbońko, sim razy umył, to ty ne budesz biliseńki, i mni mołodyj miliseńki*» (К-33, с. 369). Із цього приводу відомий люблінський мовознавець і фольклорист І. Ігнатюк зауважував: «У підляських говірках у словах типу *коні, двері, люди, кури, гуси* у відмінюванні другого відмінка не виступає флексія -ей, а наступає тільки зміна наголосу, наприклад: *двєри – двері, лóде – люди́, кúри – кури́, гúси – гуси́*, натомість у слові *кóни* наголос не змінюється»⁵.

У холмських говірках функціонують форми давального відмінка множини з давньою флексією -ом (графічно – -om): *ludiom* (К-34, с. 32, с. 107), *konykom*, *bojarom* (К-33, с. 265), *ditiom* (К-33, с. 332), *hostiom* (К-33, с. 350), пор.: «*Pisare, pisarońku, zapyszy hospodońku, dla konyków*

⁵ Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Луцьк, 2010. Вип. 9 : *Західнополіські говірки в просторі та часі*. С. 236–237.

stajonku, a dla bojarów światłońku; konykom obrok, sino, a bojarom med, wino» (К-33, с. 265).

В орудному відмінку множини відзначено збереження давнього *i після губних, як-от у субстантивах: *korkami, podkawkami, z torbami, czobotkami* (К-33, с. 243), *darami* (К-33, с. 245), *zamkami, za worotami* (К-33, с. 246), *gontami, snopkami* (К-33, с. 247), *kociubiskami* (К-33, с. 248), *za słożońkami, za skrypońkami* (К-33, с. 250), *za zorońkami, za horońkami* (К-33, с. 274), пор.: «*Otoż tobi mołodyi Prokopku pychota! zaczyniaje twij testeńko worota. Pozaczyńiaw, pozamykaw zamkami; postyj Prokopku za worotami!*» (К-33, с. 246).

Оформлення місцевого відмінка множини позначене збереженням флексії *-ox* (графічно – *-ioch*): *w hrudioch* (К-34, с. 229), *po sinioch* (К-33, с. 325), *w sienioch* (К-33, с. 360), *na worotioch* (К-33, с. 362), пор.: «*Letyła soroka: cze, cze, cze, siła na worotioch, – szczebecze*» (К-33, с. 362).

Відмінності у морфемній структурі маніфестовано у випадках *matuchno, teluchny* (К-34, с. 214), *druchny* (К-33, с. 338), пор.: «*Dzie idziesz matuchno? – Do tej mirowanej, do Katarzyny nazwanej*» (К-34, с. 214), «*Nasz družbońka wdau-sia (udał się) sim lit ne wmywaw-sia, aż ośmoho roku joho druchny myli, boronoju rozczesali*» (К-33, с. 338).

Отже, аналіз фольклорних записів О. Кольберга дає вагомі підстави стверджувати, що холмські говірки – країна південно-західноукраїнського наріччя. Становлення говірок цієї групи відбувалося у відносній ізоляції їх від решти українського мовного континууму, а також під впливом фонетичної системи польської мови. Саме цим можна пояснити збереження архаїчних явищ морфологічного рівня й появу деяких інновацій.

Залучена в дослідницьке поле пропонованої статті «кресова» територія Холмщини відкриває чимало перспектив поліаспектного її опису і становить особливий інтерес з погляду міждисциплінарного вивчення культурної інтерференції та мовного взаємопроникнення. Множинність категорій, які вміщує концепт «пограниччя», актуалізує застосування методологічних принципів історії, соціології, психології та інших наук.

Список літератури

- Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя. *Волинь філологічна: текст і контекст* : зб. наук. пр. Луцьк, 2010. Вип. 9 : *Західнополіські говірки в просторі та часі*. С. 231–238.
- Kolberg O. *Dziela wszystkie*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne ; Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1964. T. 33: Chełmskie. Cz. 1. XII + 372 s.
- Kolberg O. *Dziela wszystkie*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne ; Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1964. T. 34: Chełmskie. Cz. 2. X + 265 s.
- Kwilecki A. «Sanockie – Krośnieńskie» Oskara Kolberga / Kolberg O. *Dziela wszystkie*. T. 49. Sanockie – Krośnieńskie. Cz. I. Wrocław ; Poznań : Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wyd-cza, 1974. S. V–XIII.